

Nr 48

Utlåtande i anledning av väckt motion om viss ändring i lagen om undervisning och vård av vissa psykiskt efterblivna.

I en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 397, vilken behandlats av andra lagutskottet, har fru *Svensson m. fl.* hemställt,

»att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om förslag till sådan ändring i berörda paragrafer i lagen om undervisning och vård av vissa psykiskt efterblivna, som innebär att samtliga psykiskt efterblivna inskrives vid hemlänets särskola eller vårdanstalt, varefter det må ankomma på centralstyrelsens läkare att i samråd med rektor eller vårdföreståndare avgöra huruvida den psykiskt efterblivne bör omhändertagas å statlig specialanstalt samt att den psykiskt efterblivne även under den tid han (hon) vistas å statlig specialanstalt, fortfarande skall vara inskriven vid sitt hemläns särskola eller vårdanstalt».

Beträffande de skäl motionärerna åberopat till stöd för sin hemställan får utskottet hänvisa till det följande.

Över motionen har utskottet i den ordning 46 § riksdagsordningen föreskriver inhämtat yttranden från medicinalstyrelsen och skolöverstyrelsen. Yttranden har därjämte på utskottets begäran avgivits av Svenska stadsförbundet och Svenska landstingsförbundet. Redogörelse för yttrandena lämnas i det följande.

Gällande bestämmelser

Lagen den 4 juni 1954 om undervisning och vård av vissa psykiskt efterblivna avser enligt 1 § dels barn under skolåldern, som på grund av allmän psykisk efterblivenhet icke kan erhålla tillfredsställande vård i enskilt hem, dels andra barn under aderton år, som av sådan orsak icke kan tillgodogöra sig folkskolans vanliga undervisning eller hjälpundervisning, dels ock personer över aderton år, som av samma grund är ur stånd att taga vård om sig själva. Från lagens tillämpning undantages emellertid enligt samma paragraf de som är intagna på eller försöksutskrivna från sinnessjukhus eller staten tillhörig anstalt för psykiskt efterblivna.

Undervisning och vård av de efterblivna står under huvudmannaskap av landstingen, som således har att svara för att de efterblivna erhåller den undervisning och vård, som lagen stadgar. Med landstingen jämfästas de landstingsfria städerna. Varje landsting skall för sitt område upprätta en

plan över hur undervisningen och vården av de efterblivna skall ordnas. I planen skall upptagas specialskolor (särskolor) och vårdanstalter av närmare angivna slag och med erforderligt antal platser. Från landstingens skyldighet att ansvara för undervisning och vård göres emellertid i 4 § undantag för dels de psykiskt efterblivna, som är blinda, dövstumma, höggradigt vanföra eller epileptiska eller som på grund av asocialitet, indisciplinärt uppträdande, hypersexualitet eller av annat liknande skäl svårigen kan undervisas eller vårdas tillsammans med andra psykiskt efterblivna, dels ock de höggradigt psykiskt efterblivna, som är så svårskötta, att de fordrar vård å specialanstalt, eller som lider av turberkulos i smittsamt skede. Dessa efterblivna skall i stället som regel omhändertagas genom statens försorg.

Landstingets verksamhet står under ledning av en av landstinget utsedd centralstyrelse för undervisning och vård av psykiskt efterblivna. Vid särskola och vårdanstalt finns föreståndare anställd. Centralstyrelsen utser föreståndaren för någon av landstingets särskolor att vara rektor för dessa skolor och föreståndaren för någon av landstingets vårdanstalter eller annan lämplig person att vara styrelsens vårdföreståndare. Vid särskola och vårdanstalt finns vidare en för den medicinsk-psykiatriska undersökningen, behandlingen och vården ansvarig läkare (skolläkare, anstaltsläkare). Centralstyrelsen utser skolläkaren eller anstaltsläkaren vid någon under styrelsens ledning stående skola eller anstalt eller ock annan läkare med psykiatrisk specialutbildning att vara centralstyrelsens läkare. Överinseendet över den undervisning och vård, som meddelas enligt lagen, utövas av skolöverstyrelsen och medicinalstyrelsen. För varje skola och vårdanstalt skall en av dessa myndigheter vara huvudtillsynsmyndighet.

Psykiskt efterbliven, som är i behov av undervisning eller vård enligt lagen, skall inskrivas vid särskola eller vårdanstalt. Den som inskrivits skall där-efter placeras i den för honom lämpligaste skolan eller vården. Om inskriven icke längre kan hänföras till någon av de i 1 § omförmälda grupperna psykiskt efterblivna eller om han intages på sinnessjukhus eller staten tillhörig anstalt för psykiskt efterblivna, skall han omedelbart slutligt utskrivras. Av rättssäkerhetsskäl har reglerna om inskrivning och intagning vid skolor och anstalter liksom om utskrivning därifrån fått en noggrann utformning.

Historik

I *propositionen nr 26 till 1954 års riksdag* framlades förslag till lag om undervisning och vård av vissa psykiskt efterblivna. I anledning av propositionen väcktes *motionerna I: 361 och II: 466*.

Propositionen och motionerna behandlades av *andra lagutskottet*, som i sitt av riksdagen godkända utlåtande nr 27 anförde bl. a.:

Om utskrivning från särskola eller vårdanstalt meddelas bestämmelser i 20 och 21 §§. I vissa fall är enligt 20 § slutlig utskrivning obligatorisk. Bl. a. skall vid särskola eller vårdanstalt inskriven, som befinnes icke längre kunna hänföras till någon av de i 1 § nämnda grupperna psykiskt efterblivna, omedelbart slutligt utskrivas. Härom anför departementschefen i motiveringen, att elev eller patient vid särskola eller vårdanstalt, som tas in på sinnessjukhus eller annan i 1 § andra stycket avsedd statsanstalt, självfallet skall omedelbart definitivt utskrivas. I motionerna yttras, att i sådant fall lämpligheten av omedelbar definitiv utskrivning kunde ifrågasättas. Det händer icke sällan att en elev eller patient under en period av svår oro måste vårdas på sinnessjukhus. Ofta kunde vårdtiden där bli ganska kort, kanske endast en eller annan månad, varefter återplacering på särskola eller vårdanstalt skedde. Med en definitiv utskrivning följde då vid återintagning ett nytt ansökningsförfarande och vad därmed sammanhängde. I en dylik situation borde därför försöksutskrivning från särskolan eller vårdanstalten ske till dess på sinnessjukhuset sjukdomens art och långvarighet kunnat uttrönas. Ett sådant förfarande skulle förenkla möjligheterna att vid behov göra en snabb överflyttning såväl till sinnessjukhus som åter till anstalten. — Utskottet instämmer med motionärerna i att en dylik överflyttning bör kunna ske på ett enkelt sätt utan onödiga formaliteter. Av den för hela lagen grundläggande bestämmelsen i 1 § andra stycket, att den som är intagen på sinnessjukhus eller statlig sinnesslöanstalt är undantagen från lagens tillämpning, synes emellertid följa att den som sålunda intages — även om det sker för kort tid — icke längre kan vara inskriven vid särskola eller vårdanstalt enligt lagen. Definitiv utskrivning synes därför böra ske. För återintagning på skola eller anstalt enligt förevarande lag krävs följaktligen ny inskrivning. Sådant torde emellertid då kunna ske utan större omgång; ny läkarundersökning är tydligen onödig, och fallet är ju sedan tidigare känt för den som prövar inskrivningsfrågan.

Motionen

Motionärerna framhåller, att motivet för undantagsbestämmelsen i lagens 4 §, varigenom landstingen fritas från vårdskyldighet gentemot psykiskt efterblivna med lyte eller komplicerad utvecklingshämmning, torde vara, att de angivna grupperna efterblivna behöver så kvalificerad undervisning och vård, att man icke bör kräva att varje landsting skall skaffa sig resurser härför, i synnerhet som vissa av grupperna kan förväntas bli relativt små. Staten antages i stället svara för dessa psykiskt efterblivna. Vissa statliga anstalter finns för detta ändamål ävensom några riksanstalter, som genom särskilda avtal drives helt eller nästan helt med statsmedel. Motionärerna fortsätter:

Vårdtiden för de vid dessa anstalter intagna varierar, men för en betydande del av de intagna gäller, att de tack vare en adekvat undervisning och behandling kan förbättras i sådan grad att de både kan och bör återgå till sitt hemläns särskola eller vårdanstalt. Flertalet av de ovan nämnda anstalterna är avsedda enbart för barn och ungdom, varför en omplacering under alla förhållanden förr eller senare skall ske. I regel behöver därvid

hemlänets resurser beträffande vård och undervisning av efterblivna tagas i anspråk. Det är under sådana förhållanden synnerligen opraktiskt, att den efterblivne som intages på en statlig specialanstalt slutligt utskrivs från hemlänets anstaltsorganisation. Landstingets centralstyrelse, som handhar ledningen av verksamheten för psykiskt efterblivna i länet, förlorar genom ett sådant förfaringssätt överblicken över det totala vårdbehovet och ställes stundom plötsligt inför svårbemästrade placeringsproblem för efterblivna, som man icke haft kännedom om, emedan de sedan länge varit slutligt utskrivna på grund av intagning å statlig anstalt. Det händer i sådana fall, att centralstyrelsen försöker undgå att behöva återtaga den efterblivne. Den nuvarande ordningen medför i varje fall en onödigt omständlig och tidskrävande administration, särskilt som det formella anmälningsförfarandet stundom kompliceras genom att omhändertagande enligt barnavårdslagen måste företagas för ett barn, som vistas på annan ort än mantalsskrivningsorten och dessutom redan är omhändertaget på statlig anstalt. Olägenheterna är så betydande att medicinalstyrelsen och skolöverstyrelsen gemensamt rekommenderat att efterblivna, som är intagna på någon av ovan angivna riksanstalter, fortfarande skall vara inskriven vid särskolan i sitt hemlän. — — —

Alla skäl synes tala för det sistnämnda förfaringssättet, inte minst med hänsyn till den efterblivne, som därigenom erhåller det nära stöd och den trygghet, som den av hemlänets centralstyrelse anställde kuratorn innebär. Vi anser således det lämpligaste förfaringssättet vara att samtliga psykiskt efterblivna inskrives vid hemlänets särskola eller vårdanstalt, varefter det ankommer på centralstyrelsens läkare att i samråd med rektor eller vårdföreståndare avgöra huruvida den psykiskt efterblivne lämpligen må omhändertagas å statlig specialanstalt.

Remissyttrandena

Samtliga remissinstanser har intagit en positiv inställning till motionen.

Medicinalstyrelsen anser i likhet med motionärerna, att nuvarande ordning är mindre tillfredsställande samt att en ändring av lagen är önskvärd, så att överförandet av psykiskt efterblivna, som vårdas på statligt sjukhus, till landstingsvård kan underlättas. Enligt styrelsens mening bör det närmare utredas på vad sätt en ändring i detta syfte skall genomföras. Därutöver framhåller styrelsen, att även andra bestämmelser i lagen bör bli föremål för omprövning och att det är önskvärt med en översyn av lagen i dess helhet.

Skolöverstyrelsen anser, att det i motionen påtalade förhållandet medför olägenheter, som bör elimineras genom erforderlig ändring av lagtexten, och tillstyrker därför motionen. Överstyrelsen fortsätter:

Genom lag om undervisning och vård av vissa psykiskt efterblivna har vårdansvaret lagts på landstingen och de landstingsfria städerna med de undantag, som anges i lagens 4 §, vilket tolkats så att staten skall sörja för i nämnda paragraf omförmälda grupper efterblivna. För dessa undantags-

grupper drives också med statsmedel dels vissa statsägda anstalter, dels enligt särskilt avtal vissa enskilda anstalter, ehuru — som angivits i motionen — i otillräcklig omfattning. Medan landstingen sedan lagens tillkomst genomfört en mycket betydande materiell upprustning av särskoleinternaten har de med statsmedel drivna anstalterna icke kunnat följa utvecklingen vare sig beträffande platsantal eller materiell standard i övrigt. Ett betydande antal efterblivna, som enligt lagens 4 §, är undantagna landstingens ansvar, kan för närvarande på grund av platsbristen icke erhålla undervisning och vård på de med statsmedel drivna anstalterna. I det läge som uppstått har emellertid flertalet landsting av humanitära skäl och i mån av platstillgång tagit vård om sådana efterblivna. Ehuru något landsting öppnat särskilda avdelningar för ändamålet kan i allmänhet fullgod undervisning och vård ej påräknas, emedan landstingen ej anskaffat eller kunnat anskaffa erforderliga personella och materiella resurser. Det förekommer även att psykiskt efterblivna med komplicerade handikapp tillbakavisas med hänvisning till 4 § lagen, och det är under alla förhållanden högst otillfredsställande att exempelvis en psykiskt efterbliven höggradigt vanför elev, som bedömes ej ortopediskt behandlingsbar, skall bli återförvisad till hemmet för undervisning och vård utan något som helst stöd av allmänna medel, eller i bästa fall bli omhändertagen av humanitära skäl, medan en psykiskt efterbliven utan komplikationer har lagstadgad rätt till kostnadsfri undervisning och vård. En konsekvens av den registrering av de psykiskt efterblivna, som föreslås i motionen synes bli, att även efterblivna som kan antagas vara hänförliga till lagens 4 § primärt inskrives vid hemlänets särskola eller vårdanstalt. Överstyrelsen har, som framgår av det anförda, intet att erinra häremot, men anser att 4 § jämväl bör omformas så att från landstingens ansvar endast undantages de som är *intagna på* statlig eller med statsmedel driven enskild institution för efterblivna med komplicerade handikapp.

Överstyrelsen tar därjämte upp till behandling andra bestämmelser i lagen, som enligt överstyrelsens mening bör ändras.

Svenska stadsförbundet och *Svenska landstingsförbundet* framhåller, att under den tid, lagen om undervisning och vård av vissa psykiskt efterblivna varit i kraft, ett flertal brister framträtt i lagen. I anledning därav har förbunden förberett en gemensam framställning till chefen för inrikesdepartementet med begäran om en översyn av lagen. Enligt förbundens mening bör det genom motionen aktualiserade problemet bedömas i samband med denna översyn.

(Den i remissvaren nämnda framställningen har inkommit till inrikesdepartementet den 20 april 1960.)

Utskottet

Den år 1954 antagna lagen om undervisning och vård av vissa psykiskt efterblivna avser dels barn under skolåldern, som på grund av allmän psykisk efterblivenhet icke kan erhålla tillfredsställande vård i enskilt hem, dels andra barn under aderton år, som av sådan orsak icke kan tillgodogöra sig folkskolans vanliga undervisning eller hjälpundervisning, dels ock personer över aderton år, som av samma grund är ur stånd att taga vård om sig själva. Från lagens tillämpning undantages emellertid de som är intagna på eller försöksutskrivna från sinnessjukhus eller staten tillhörig anstalt för psykiskt efterblivna. Det åligger landstingen och de landstingsfria städerna att svara för att de psykiskt efterblivna erhåller den undervisning och vård, som lagen föreskriver. Sådan undervisning och vård skall ske vid särskola eller vårdanstalt, vid vilken den efterblivne skall inskrivas. Sådan inskriven, som icke längre kan hänföras till någon av de ovan omförmälda grupperna psykiskt efterblivna eller som intages på sinnessjukhus eller statsanstalt för psykiskt efterblivna, skall omedelbart slutligt utskrivras.

I motionen framhålles, att det är synnerligen opraktiskt att en efterbliven, som intages på statlig specialanstalt, slutligt utskrivras från hemlänets anstaltsorganisation. Landstingets centralstyrelse, som handhar ledningen av verksamheten för psykiskt efterblivna i länet, förlorar därigenom överblicken över det totala vårdbehovet och kan ställas inför svårbemästrade placeringsproblem, då en sådan efterbliven, varom kännedom saknats, kanske plötsligt skall överföras till landstingsvård. Motionärerna hemställer därför, att riksdagen måtte begära förslag till sådan ändring i lagen, att samtliga psykiskt efterblivna skall inskrivas vid hemlänets särskola eller vårdanstalt, varefter det må ankomma på centralstyrelsens läkare att i samråd med rektor eller vårdföreståndare avgöra, huruvida den efterblivne bör omhändertagas på statlig specialanstalt, samt att den efterblivne även under tid han eller hon vistas å sådan anstalt skall vara inskriven vid sitt hemläns särskola eller vårdanstalt.

Yttranden över motionen har avgivits av medicinalstyrelsen, skolöverstyrelsen, Svenska stadsförbundet och Svenska landstingsförbundet. I samtliga yttranden framhålles, att det under den tid lagen varit i kraft framträtt ett flertal brister i lagen. Medicinalstyrelsen och skolöverstyrelsen understryker, att den av motionärerna påtalade ordningen är mindre tillfredsställande samt att ändring av lagtexten i detta avseende är påkallad. Skolöverstyrelsen framlägger därjämte önskemål om andra ändringar i lagen. Medicinalstyrelsen, stadsförbundet och landstingsförbundet är av den mening, att det är önskvärt med en översyn av lagen i dess helhet. Stadsförbundet och lands-

tingsförbundet har också den 20 april 1960 inkommit till chefen för inrikesdepartementet med en gemensam framställning om en sådan översyn.

Utskottet delar motionärernas uppfattning att lagen om undervisning och vård av vissa psykiskt efterblivna är mindre tillfredsställande utformad i det i motionen aktualiserade avseendet. Såsom av yttrandena över motionen framgår föreligger även andra brister i lagen. Utskottet anser vid sådant förhållande att lagen i dess helhet bör göras till föremål för en förutsättningslös översyn.

Under återopande av det anförda får utskottet hemställa,

att riksdagen i anledning av förevarande motion, II: 397, i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om en översyn av lagen om undervisning och vård av vissa psykiskt efterblivna.

Stockholm den 19 maj 1960

På andra lagutskottets vägnar:

AXEL STRAND

Vi detta ärendes behandling har närvarit

från f ö r s t a kammaren: herrar Strand, Nils Elowsson, Axel Svensson*, Sunne, fru Carlqvist, fru Svenson, herrar Kaijser och Edström;

från a n d r a kammaren: herr Odhe, fröken Höjer, herrar Johansson i Södertälje, Wahrendorff*, fru Eriksson i Ängelholm, fru Svensson, herrar Hamilton* och Anderson i Sundsvall.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.